

## Pennod 3 – Cyfleoedd ar gyfer Newid

### **Betsan Powys:**

Croeso i'r drydedd bennod o'r Gyfnewidfa efo Adrian Crompton a minnau.

Mae Adrian wedi bod yn Archwilydd Cyffredinol Cymru am wyth mlynedd, ac yn symud ymlaen yr haf nesaf, felly mae hwn wedi bod yn gyfle i drafod yr heriau sy'n wynebu gwasanaethau cyhoeddus yng Nghymru.

Ond credaf fod y ddau ohonom yn gytûn, Betsan Powys ydw i, sylwebydd gwleidyddol yma i ysgogi ac i ofyn cwestiynau, ond rwy'n credu bod y ddau ohonom yn cytuno ein bod yn mwynhau hyn erbyn hyn.

### **Adrian Crompton:**

O, amser bendigedig! Dylem fod wedi gwneud hyn flynyddoedd yn ôl.

### **Betsan Powys:**

A yw'n gathartig er mwyn esbonio pethau, amwn i, cyn i chi ymadael?

### **Adrian Crompton:**

Yn hollol. Wyddoch chi, ac, fel y dywedais yn gynharach, credaf ei bod yn bwysig iawn ceisio, i mi geisio wynebu rhywfaint o hyn oherwydd, rwy'n ymwybodol iawn, Wyddoch chi, yr hyn rydyn ni'n ei weld. Nid yw'r cyfan yn cael ei adrodd; neu wedi'i weld o reidrwydd ac, ie, rydym yn gwneud lot o waith gwych yn Archwilio Cymru, ac rwyf am i bobl wybod amdano a chymryd sylw ohono.

### **Betsan Powys:**

Gwych. Wel, rydyn ni'n sicr wedi bod yn gwyntyllu problemau. Felly, roedd pennod dau i gyd ynglŷn â'r heriau sy'n wynebu'r sector cyhoeddus yng Nghymru a gwasanaethau cyhoeddus.

Ac rwy'n gobeithio eich bod chi'n cytuno bod hynny wedi bod yn ddefnyddiol. Yn syml, wyddoch chi, llai o arian, mwy o alw, llai o ymddiriedaeth a hyder, efallai ffyrdd mwy cymhleth o geisio rhedeg pethau, heb sôn am heriau byd-eang enfawr.

Felly, wyddoch chi, roedd pennod dau yn llawn o stwff eithaf dwys, ond rydyn ni wedi bod yn addo pennod tri ein bod ni'n mynd i symud ymlaen i ryw fath o atebion

neu gyfleoedd i wella pethau. Ac, wyddoch chi, mae yna hen jôc, Adrian, rydych chi ar goll yng nghefn gwlad, rydych chi'n stopio i ofyn ffordd rhywun sy'n lleol, ac rydych chi'n dweud, sut ydw i'n cyrraedd yma?

Ac maen nhw'n dweud, wel, i ddechrau, fyddwn i ddim yn dechrau o ble rydych chi. Fodd bynnag, dyma lle rydyn ni. Felly, gadewch i ni ddechrau wrth ein traed, gyda'r pethau sylfaenol a chael y rheini yn iawn.

Mae hynny'n swnio'n hawdd. Mae'n bennawd da. Allwch chi ddadbacio hynny i ni ychydig?

Beth mae hynny'n ei olygu?

**Adrian Crompton:**

Yn gwmws. Rwy'n credu mai dyna lle mae angen i ni ddechrau. Wyddoch chi, rydym yn wynebu her cynhyrchiant o fewn y sector cyhoeddus, byddwn i'n dweud. Ac un ffordd o ddatgloi hynny yw gwneud yn sicr, rydyn ni'n canolbwyntio ar rai o'r pethau sylfaenol.

A byddwn i'n tynnu sylw at dair thema fawr o fewn hynny. Ein hymagwedd at ddigidol a sut rydyn ni...

**Betsan Powys:**

Oherwydd nad ydym mewn gwirionedd yn sôn am dechnoleg fel ateb eto.

**Adrian Crompton:**

Ond mae'n enfawr, wyddoch chi. Rydyn ni i gyd yn ei weld yn ein bywydau personol, ond mae'n bwysig ar gyfer darparu gwasanaethau cyhoeddus ac mae'r potensial yno yn enfawr.

Felly dechreuwch gyda digidol, rwy'n credu bod heriau'r gweithlu, recriwtio, cadw, datblygu ac yn y blaen yn thema sy'n dod i fyny dro ar ôl tro yn y gwaith a wnawn yn Archwilio Cymru.

Ac yn drydydd, ein buddsoddiad mewn seilwaith cyfalaf, offer ac adeiladau newydd

a ffyrdd ac yn y blaen. Mae sut rydyn ni'n defnyddio hynny yn bwysig iawn, ond hefyd sut rydym yn cynnal a chadw. Mae hynny'n bwysig iawn. Ac mae'n un o'r meysydd rwy'n ofni bod hynny wedi cael ei esgeuluso mewn rhannau trwy'r blynyddoedd hynny o wasgfa ariannol.

Mae'n hawdd tynnu'n ôl ar hynny yn y tymor byr. Ond yn anffodus, mae'n economi ffug.

**Betsan Powys:**

Felly, gadewch i ni siarad am ddigidol.

Ac mae'n debyg fel hen newyddiadurwr, am flynyddoedd lawer, byddech chi'n meddwl ar unwaith o'r straeon am dechnoleg ddigidol newydd ffantastig sy'n mynd i gyfrannu i wasanaethau amrywiol, megis y GIG, y system addysg, er mwyn gwneud pethau'n well.

Roedd pobl yn mynd i allu i ddarganfod am bethau. Nid oedd pethau'n mynd i syrthio rhwng dau stôl. Roedden nhw'n mynd i siarad â'i gilydd ac yna mae pethau'n mynd o'i le.

Mae'n eliffant gwyn ofnadwy. Mae'n wastraff arian.

Felly, sut y gall hyn fod yn rhan o'r ateb fel bod y systemau newydd yr ydym yn buddsoddi ynddynt yw'r rhai cywir?

**Adrian Crompton:**

Ie. Wel, mae'n hollol rhan o'r ateb o hynny, nid oes gennyf unrhyw amheuaeth. Ac rydym eisoes yn gweld enghreifftiau da o ble mae hynny'n digwydd. Nawr, ar un lefel, mae beth rydyn ni'n siarad amdano yma yn disodli rhai sydd wedi dyddio, systemau hynafol.

Ond mae angen i ni hefyd fod yn siarad am sut rydyn ni'n datblygu pobl gyda'r sgiliau a galluoedd i weithio yn yr amgylchedd hwnnw pan fydd y sgiliau hynny mewn galw ym mhobman.

Sut ydyn ni'n eu denu i mewn y gwasanaeth cyhoeddus a'u cadw yno? Yn bwysicaf oll, byddwn i'n dweud Pan fyddwn yn siarad am ddigidol, mae angen i ni gadw'r ffocws ar bobl, ar y dinasyddion rydyn ni'n ceisio eu gwasanaethu, ar y gwasanaethau y maent yn edrych i gael.

**Betsan Powys:**

Felly, beth sydd ei angen arnyn nhw?

**Adrian Crompton:**

Yn union, felly nid yn unig am weithredu system TG fflachlyd newydd. Mae'n ymwneud ag ail-ffurfio eich model cyfan o ddarparu gwasanaethau, manteisio ar dechnoleg i'ch helpu i wneud hynny'n gyflymach, yn rhatach, yn fwy effeithiol.

Ond adeiladwch hi o gwmpas beth mae eich grŵp cleientiaid eisiau mewn gwirionedd.

**Betsan Powys:**

Ac ydyn ni'n gwneud hynny? Ydyn ni'n rheoli hynny mewn rhai mannau?

**Adrian Crompton:**

Mewn rhai mannau. Heb os, ie, rydyn ni. Fe wnaethon ni edrych ar hyn yn ddiweddar yn y maes llywodraeth leol.

Mae'r darlun yn ddarniog, wyddoch chi, roedd tua hanner ein awdurdodau lleol â systemau cyfredol a strategaethau digidol ar waith, yn bwrw ymlaen ac yn eu cyflwyno, ond nid oedd yr hanner arall.

**Betsan Powys:**

Ac a yw hynny i lawr i bobl? Y bobl yno, yr arweinwyr? Neu a yw hynny i lawr i fod ganddyn nhw lai o arian? Llai o ewyllys?

Adrian Crompton:

Mae fel pob peth mewn bywyd, mae'n ymwneud â'r hyn rydych chi'n ei flaenoriaethu a ble rydych chi'n rhoi eich ffocws. Mae arweinyddiaeth yn bwysig bob amser ym mhob peth, byddwn i'n dweud.

Pan ddaw i ddarparu gwasanaethau cyhoeddus, os oes gennych arweinyddiaeth sydd eisiau gwneud iddo ddigwydd a dyna'r peth rydych chi eisiau blaenoriaethu, yna dyna lle fydd hynny'n digwydd. Felly yn bendant darlun anghyson, yn y sector hwnnw, mae angen mynd i'r afael â hynny.

A chofiwch, wyddoch chi, mae hwn yn sffêr lle mae cymaint o'u darpariaeth yn wasanaeth ar gyfer eu trigolion. Felly darpariaeth gwasanaeth rheng flaen go iawn.

Mae'r GIG, wyddoch chi, yn sector enfawr lle mae'r cwrpas ar gyfer effeithlonrwydd a gwella gwasanaethau cleifion trwy fanteisio ar dechnoleg yn enfawr ac yn gydnabyddedig. Ond enghraifft, byddwn i'n dweud lle, wyddoch chi, 'rydyn ni wedi bod yn llawer rhy araf a thameidiog yn ein dull gweithredu i gyflenwi.

Felly, dros y blynyddoedd dwi wedi bod yn y rôl hon, 'rydym wedi adrodd sawl gwaith ar raglen fawr o newid o'r enw Y System Gwybodaeth Gofal Cymunedol. Mae pawb yn cydnabod yr angen a'r synnwyr tu ôl iddo wrth rannu data gan ddefnyddio system gyffredin, ar draws y wlad gyfan. Ac eto mae hynny wedi bod yn araf ac yn feichus, ac yn ddarniog wrth ei gyflwyno gyda gormod o amrywiad rhanbarthol ac yn y blaen, llywodraethu, heriau gwybodaeth. Pob rhwystrau sy'n achosi i'r darlun ehangach ac felly, wyddoch chi, nid yw wedi'i gyflawni gydag unrhyw beth fel y cyflymder ac mor uniongyrchol ac y dylai fod wedi gwneud.

#### **Betsan Powys:**

Felly edrychwch, gofynnaf hyn yn ofalus, ond mae'n ymddangos byddai hynny'n dod yn ôl i'r llywodraeth ganolog a sut y gwnaethon nhw wthio gweithredu. Rwy'n golygu, byddent wedi ei eisiau, byddent wedi mynnu hynny.

Os yw'n ddarniog ac nad yw'n gweithio, onid eu bai nhw yw hynny?

#### **Adrian Crompton:**

Wyddoch chi, dyw llywodraeth ganolog methu gwneud popeth. Mae'n hen system fawr

a'r peth iawn i'w wneud, yn yr achos hwn, yw i fyrddau iechyd a chyrrff y GIG gymryd cyfrifoldeb gweithredol i'w ddosbarthu.

Ar yr un pryd, fodd bynnag, mae Llywodraeth Cymru bob amser yn arweinydd y system, yn y pen draw.

**Betsan Powys:**

Mae'r cyfrifoldeb yn stopio yno?

Adrian Crompton:

Ie. Ac felly, ni fyddwn galw Llywodraeth Cymru allan am fethu i weithredu ym mhob achos lle, wyddoch chi, nid yw system yn cael ei gweithredu mor gyflym â phosibl neu newidiadau ddim yn effeithio mor gyflym fel yr hoffem weld.

Ond yn y pen draw maent yn creu'r amgylchedd ac anfon y signalau mwyaf pwerus i'r system ynglŷn â beth i'w flaenoriaethu a'r hyn sy'n bwysig.

**Betsan Powys:**

A gallai'r rheini fod yn gliriach?

**Adrian Crompton:**

Ie, ie, heb os. Wyddoch chi gwelwn hynny mewn llawer agweddau o'n gwaith, fel trafodom yn y bennod flaenorol, y gwaith a wnaethom o gwmpas gwasanaethau canser, lle roeddwn i'n galw am arweinyddiaeth system gliriach.

Rydym yn gweld hynny wedi'i ddatgan mewn sawl achos trwy ein gwaith.

Wyddoch chi

parthed digidol, mae'n ymwneud cymaint ag alinio y blaenoriaethau a'r perfformiad a fframwaith atebolrwydd fel bod gennym bawb yn tynnu i'r un cyfeiriad ac yn glir fel grisial ynghylch yr hyn maen nhw'n mynd i'w wneud, ac i gael ei ddal i gyfrif am gyflawni.

**Betsan Powys:**

Rydych chi wedi dod yn ôl trwy gydol y penodau hyn i bobl, ond mae'n rhaid iddo fod, yn y diwedd, am y bobl rydych chi'n eu gwasanaethu.

Felly, gadewch i ni fynd at y bobl sy'n gweithio yn y sector cyhoeddus, y gweithlu.

Wyddoch chi, llawer o heriau, fel y dywedwch, am gadw, pobl yn y lleoedd iawn, faint maen nhw'n cael eu talu, atyniad sectorau eraill ac yn y blaen.

Felly sut y gallant fod yn rhan o'r ateb yng Nghymru?

**Adrian Crompton:**

Ie. Felly, rydw i wedi colli cyfrif o nifer yr adroddiadau 'rydym wedi cyhoeddi lle rydyn ni wedi pwyntio i heriau'r gweithlu fel rhan o'r cyfyngiad, rhan o'r cyfle i wella. A gallai hynny fod yn gapasiti o fewn gwasanaeth sifil Llywodraeth Cymru.

Gallai fod mewn unrhyw nifer o agweddau mewn perthynas â'r GIG neu yn y gwasanaethau addysg. Prinder ymarfer da o rai arbenigeddau yno. Hyd yn oed i'r rhai wedi'u arbenigo'n benodol, proffesiynau eithaf bach, ond yn bwysig iawn. Felly, rydyn ni wedi gwneud gwaith, er enghraifft, sy'n edrych ar arolygiaethau cynllunio ac adrannau cynllunio mewn llywodraeth leol, arbenigwyr amddiffyn rhag llifogydd, syrfewyr adeiladu, er enghraifft. Wyddoch chi, nid yw'r rhain yn ddiwydiannau enfawr ar gyfer y gwasanaeth cyhoeddus, ond eto'n bwysig iawn.

Felly, yn hollol, denu pobl i wasanaeth cyhoeddus, gan eu hyfforddi i fyny, eu cadw o fewn y gwasanaeth cyhoeddus rhaid iddo fod yn rhan o'r ateb tymor hir, fel y dywedais yn gynharach, i ddatgloi cynhyrchiant a pherfformiad uwch.

**Betsan Powys:**

Ocê. Felly dyna ddau faes rydyn ni wedi edrych arnynt. Rydyn ni wedi siarad llawer am werth am arian. Rwy'n credu eich bod chi'n ei alw'n Gwerth Am Arian, onid ydych chi yma yn y swyddfa archwilio, oherwydd mae'n rhywbeth rydych chi'n meddwl amdano lawer.

Ac rwy'n credu yn gyffredinol mae'r penawdau yn ymwneud â diffyg gwerth am arian neu bobl sy'n cwyno oherwydd nad ydynt meddwl bod rhywbeth yn werth am arian. Ond mae'n debyg na allwch chi ddweud mewn gwirionedd os yw rhywbeth yn werth am arian mewn gwirionedd oni bai bod gennych y data i'w graffu, ac felly i wybod os yw rhywbeth wedi gwneud yn dda i chi ai peidio, beth bynnag oedd y penderfyniad hwnnw.

Felly, beth am y pwynt hwnnw o amgylch data a chasglu data fel y gellir profi pethau

i fod yn werth am arian neu fel arall?

**Adrian Crompton:**

ie. Ie, yn hollol. Heb os, mae angen bod newid cam yn yr ansawdd, argaeledd, rhannu

o ddata sylfaenol a gwybodaeth ar draws y gwasanaeth cyhoeddus. Yn rhy aml, wyddoch chi, trwy ein gwaith yma, ni allwn ddod i gasgliadau ynghylch a yw'r polisi hwn neu'r rhaglen honno neu'r lefel hon o wariant yn darparu gwerth da am arian, oherwydd nad oes gennym y data, y sefydliadau sy'n cyflawni ar lawr gwlad nid oes ganddynt y data.

**Betsan Powys:**

Felly mae pawb yn amau ei fod yn gwneud hynny ac mae ganddyn nhw deimlad perfedd ond ni allant brofi hynny?

**Adrian Crompton:**

Cywir. Wyddoch chi, enghraifft o ddechrau'r flwyddyn hon oedd adroddiad fe wnaethom gyhoeddi ar fuddsoddiant y llywodraeth mewn mesurau teithio llesol. Sawl cannoedd o filiynau o bunnoedd buddsoddi dros y blynyddoedd diwethaf wrth ddatblygu mentrau teithio llesol. Yn anffodus beth nad yw'r llywodraeth yn glir am yr hyn sy'n newid sy'n arwain at, neu'n wir, yn union pa fath o ganlyniadau maen nhw'n disgwyl iddo weld.

Nawr, nid yw i mi rhoi barn ar rinweddau'r polisi hwnnw neu unrhyw bolisi arall. Ond pan fydd adnoddau'n dynn, mae'n rhaid i chi flaenoriaethu, mae'n rhaid i chi wneud dewisiadau a gwell i wneud y dewisiadau hynny yn seiliedig ar dystiolaeth a thystiolaeth o'r hyn sy'n gweithio mewn gwirionedd a'r hyn sydd fwyaf effeithiol. Ond yn anffodus, fel y dywedaf, yn rhy aml, ni allwn ddod i'r casgliadau hynny.

Ni allwn bwyntio at y dystiolaeth honno oherwydd nad ydym yn casglu y wybodaeth yn y lle cyntaf.

**Betsan Powys:**

Ac onid ydyn ni'n gwneud hynny. Ydyn ni'n ôl at yr un broblem fel y gallwn fod gyda datrysiad arall, technoleg? Oherwydd ei fod yn golygu gwario nawr ac nid yw'r arian yno a phobl yn gorfod gwneud dewisiadau anodd.

**Adrian Crompton:**

Nid yw'n swnio fel prif flaenoriaeth ar gyfer adnoddau pan fydd arian yn dynn, ynte? Gadewch i ni wario arian ar arolwg neu gasglu data a chreu system o wybodaeth rheolaethol. Nid yw'n swnio fel prif flaenoriaeth, ond os ydych chi'n ei esgeuluso ac os ydych chi'n ei esgeuluso mewn ffordd arwyddocaol dros gyfnod o flynyddoedd, yna rydych chi'n cyrraedd y sefyllfa rydyn ni ar hyn o bryd. Lle mae'n anodd iawn dangos beth sy'n gweithio a beth sydd ddim.

**Betsan Powys:**

Ar werth am arian, un o'r pwyntiau, mae'n debyg, efallai fod wedi dod â phobl o bosibl i'r podlediad hwn oherwydd eu bod eisiau gwybod amdano yw, wyddoch chi, sut mae'r asedau'r sector cyhoeddus yn cael ei ddefnyddio. Nawr, efallai eich bod chi'n siarad am adeiladau, efallai eich bod chi'n siarad am bobl a systemau ac yn y blaen.

Efallai y bydd pobl yn gweld blociau swyddfa mawr ac, wyddoch chi, efallai y byddan nhw'n gweld ysbytai sy'n pydru. Sut bynnag maen nhw'n dod ato, rwy'n dychmygu y byddai llawer yn cwestiynu a yw'r asedau hynny'n cael eu defnyddio fel y dylent cael eu cynnal. Rwy'n credu bod rhywfaint o bwynt wnaethoch chi yn mae'r ail bennod yn cael eu hystyried wedi'i gynnal fel y dylent.

Felly, a oes rhywbeth i'w drosoli yno, neu a yw hynny'n rhy gymhleth ac yn anodd lle i fynd?

**Adrian Crompton:**

Na, yn hollol. Mae'n rhan bwysig o'r darlun hwn. Dwy agwedd iddo, mae'n debyg y byddwn i'n pwyntio atynt.

Rhif un, mae yna'r buddsoddiad cyfalaf newydd. Mae hynny'n ddiamheuol ei angen, ar draws ein gwasanaethau cyhoeddus. Llywodraeth Cymru sy'n goruchwyllo, ar hyn o bryd, o gwmpas 3.5 biliwn o bunnoedd o wariant cyfalaf bob blwyddyn.

**Betsan Powys:**

Ac fel y dywedasoch, Mae 1 biliwn o bunnoedd yn llawer o arian. Mae 3.5 biliwn yn llawer mwy.

**Adrian Crompton:**

Felly, rhif un, os ydych chi'n gwario'r math hwnnw o arian, mae'n rhaid i chi ei wario'n ddoeth.

Nawr, er clod iddynt, mae y darn diweddaraf o waith mae fy swyddfa wedi gwneud oedd yn edrych ar sut mae Llywodraeth Cymru yn cynllunio'r gwariant hwnnw a rheoli y gwariant hwnnw'n un cadarnhaol iawn. Felly, gallwn weld edefyn clir sy'n rhedeg rhwng y cynlluniau buddsoddi ac amcanion strategol y llywodraeth. Felly maen nhw'n eglur ynglŷn â'r hyn maen nhw ei eisiau ei gyflawni gyda'r buddsoddiad.

Mae hwnna'n dda. Fodd bynnag, wyddoch chi, manteision a ragwelir neu a ragwelir

nid ydynt yn mynd i ymddangos yn hudolus yn unig. Er mwyn sicrhau'r budd-daliadau hynny mae'n mynd i fod yn ofynnol am reoli prosiect o ansawdd uchel a rheoli rhaglenni. Ac, yn blwmp ag yn blaen, gwell rheoli rhaglen a rheoli prosiect nag efallai 'rydyn ni wedi gweld ar rai achlysuron yn y gorffennol.

Felly dyna un agwedd, wyddoch chi, y buddsoddiad newydd y mae angen i ni ei weld. Ond mae elfen ychydig, llai cyffrous ond elfen sydd yr un mor bwysig i'r stori hon hefyd, sy'n ymwneud â chynnal a chadw a rheoli asedau arferol.

**Betsan Powys:**

Nid yw'n sexy, na?

**Adrian Crompton:**

Nid yw'n sexy.

**Betsan Powys:**

Ond eich pwynt fel Archwilydd Cyffredinol.

**Adrian Crompton:**

Ond mae'n bwysig.

**Betsan Powys:**

Mae'n eich cyffroi chi, yn sicr. Mae'n bwysig i chi.

**Adrian Crompton:**

Mae'n bwysig iawn, wyddoch chi, a mynd yn ôl at yr hyn rydym wedi trafod o'r blaen am, y wasgfa barhaus ar adnoddau dros amser, gallaf ddeall pam mae cyllidebau ar gyfer cynnal a chadw yn cael eu gwasgu.

Yn y tymor byr, mae'n debyg nad ydych chi'n sylwi ar lawer o effaith, ond dros amser mae'n dod i'r amlwg. Ac rydyn ni'n dechrau gweld hynny yn dod drwodd nawr, rwy'n meddwl.

Ac mae'n amlwg yn, yn ôl i'r pwynt cynhyrchiant hwn. Wyddoch chi, mae'n un o'r pethau a fydd yn ein dal yn ôl os ydym am gynyddu'r nifer a chyflymder gweithrediadau a gweithdrefnau yr ydym am ei gyflawni yn y GIG. Yn anoddach i'w wneud os yw'r amgylchedd yn wael neu'n anaddas i'w ddefnyddio. Yn yr un modd yn ein hysgolion, yn yr un modd ar ein rhwydweithiau ffyrdd ac yn y blaen.

Felly, mae rhaglen o gynnal chadw asedau wedi ei chynllunio'n dda yn bwysig iawn. A mynd i'r afael â'r ôl-groniadau yn y gwariant hwnnw sy'n cael eu hadeiladu dros nifer o flynyddoedd, mae gen i ofn, yw un o'r pethau sydd angen digwydd.

**Betsan Powys:**

Ac fel y dywedwch, bydd hynny'n costio llawer o arian ac nid eich swydd chi yw dweud

beth felly dylid ei dorri. Ond i fod yn glir, byddai angen i bethau eraill i gael eu torri, er mwyn gwario'r arian ar gynnal a chadw?

Does dim penderfyniadau hawdd ar ôl.

**Adrian Crompton:**

Nid oes penderfyniadau hawdd. Ond, wyddoch chi, mae arweinwyr gwasanaethau cyhoeddus yn cymryd dewisiadau am ble i wario arian trwy'r amser. A'r hyn rydw i'n ei ddweud yw bod hwn yn un maes, 'rwy'n credu, lle mae'n rhaid i ni gymryd rhai dewisiadau anodd, oherwydd os na, rydyn ni'n syml iawn yn creu mwy o drafferth i ni ein hunain a hyd yn oed mwy o gostau yn y pen draw.

**Betsan Powys:**

Ac rydych chi'n dod â ni at ateb arall, sef meddwl tymor hir. Ac rydyn ni eisoes wedi dweud ym mhennod dau pa mor anodd yw hynny i arweinwyr sydd â

phenderfyniadau i wneud hynny maen nhw'n gwybod y byddant yn cael eu craffu, tra maen nhw'n dal wrth y llyw a rhai o'r penderfyniadau da efallai y byddant yn gwneud yn y tymor hir bydd, wyddoch chi, yn elwa rhywun ar ôl iddyn nhw hen fynd.

Ac, wyddoch chi, mae hynny'n anodd. Ond dyna beth mae arweinyddiaeth wleidyddol

yn ymwneud â, fel y gwyddom. Felly bod meddwl tymor hir, sut fydddech chi'n gwneud y newid hwnnw?

Felly meddylir am y gwariant hwnnw o ran buddion yn y tymor hir a'r genhedlaeth nesaf dwi'n meddwl?

**Adrian Crompton:**

Mae'n anodd iawn. Rydyn ni wedi gweithio i gylchoedd amser tymor byrrach, yn wleidyddol ac ar gyfer arweinwyr gweithredol, wyddoch chi, rheoli cyllidebau a materion yn y fan a'r lle.

**Betsan Powys:**

Ac mae'r cylchoedd yn mynd yn fyrrach, sy'n bwynt sy'n werth ei wneud.

**Adrian Crompton:**

Yn hollol, ie. Ar yr ochr gadarnhaol, wyddoch chi, mae gennym y fframwaith deddfwriaethol yng Nghymru eisoes sydd wedi'i fwriadu i'n gyrru ni i'r cyfeiriad hwnnw yn ffurf Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol. Felly mae hynny'n dweud i sector cyhoeddus Cymru, mae angen i chi weithredu ac rydym yn disgwyl i chi weithredu.

Ac mae hyn yn wir i Lywodraeth Cymru ac yr holl ffordd drwy'r system. Gweithredu mewn ffordd sy'n meddwl am effeithiau tymor hir, sy'n meddwl am atal yn hytrach na mynd i'r afael â symptomau, sy'n ein hannog ni i gyd i gydweithio, integreiddio ein gwasanaethau ac i gynnwys y cyhoedd wrth lunio gwasanaethau.

Felly, mae gennym ni fframwaith deddfwriaethol eisoes sy'n ein tywys i'r cyfeiriad hwnnw. Mae'r gwaith y mae fy swyddfa wedi'i wneud i archwilio pa mor effeithiol bod deddfwriaeth yn cael ei defnyddio ddeng mlynedd ar ôl iddo gael ei ddwyn i mewn,

yw y gallwn bwyntio i ddigon o enghreifftiau sy'n gadarnhaol, enghreifftiau o arfer da.

Ond a yw'n newid mewn gwirionedd y cnau a'r bolltau o sut mae'r sector cyhoeddus yn gweithredu, gyrru bod newid system eang mewn ymddygiad?

Nid eto, nid yw.

**Betsan Powys:**

Felly sut ydych chi'n gwneud y newid hwnnw? Rwy'n credu fy mod i'n mynd i bwyso arnoch chi oherwydd bod atebion yn beth rydyn ni i gyd amdano ym mhennod tri,

Beth sydd angen i'r llywodraeth ganolog ei wneud?

**Adrian Crompton:**

Ie. Wel

Mae yna bethau y mae pob rhan ohonynt mae angen i'r system ei wneud. Gweithio yn fy swyddfa, dros y pum mlynedd diwethaf, wedi bod yn gweithio gyda phob rhan o'r sector cyhoeddus a rhoi iddynt ein hargymhellion ar yr hyn y gallant ei wneud i weithredu'r Ddeddf yn well.

Ond mae'r adroddiad cenedlaethol mawr a gyhoeddais yn gynharach yn y flwyddyn, argymhellion a oedd wedi'u hanelu yn unig yn Llywodraeth Cymru. Felly, fel arweinydd system yng Nghymru, maen nhw'n creu'r amgylchedd lle mae gweddill y gwasanaeth cyhoeddus yn gweithredu.

Felly i'ch pwynt am feddwl tymor hir, Sut ydyn ni'n annog a chefnogi hynny? Wel, byddwn i'n dweud bod Llywodraeth Cymru angen anfon cydlynol, set gyson o benderfyniadau polisi a gwariant i'r system. Felly, pan ddywedwn rydyn ni eisiau i bobl weithredu am y tymor hir Nid yw'n cael ei helpu os, ar yr un pryd, Rydyn ni'n anfon signalau sy'n dweud yr hyn sy'n bwysicaf yw tymor byr, y targed tymor byr hwn.

Nid yw'n helpu os ydym yn dweud, wel, dim ond gwybod y gallwch chi a chael rhywfaint o sicrwydd am eich cyllideb ar gyfer y flwyddyn nesaf a dim pellach. Nid yw'n helpu os tua diwedd y flwyddyn, ychydig o arian yn dod ar gael ac rydyn ni'n gwrthio hynny allan i'r system a gofyn i bobl ei wario'n synhwyrol, ond does

ganddyn nhw ddim gwarant ei fod yn parhau y flwyddyn nesaf. Neu os yw'n wariant cyfalaf, does ganddyn nhw ddim gwarant y byddant yn gweld y cymorth refeniw bod angen iddynt wneud hynny'n effeithiol.

Felly, nid oes unrhyw un o hyn yn hawdd. Mae gan Lywodraeth Cymru ei hun ansicrwydd am ei sefyllfa ariannol yn y dyfodol. Ond mae angen iddo wneud mwy i weithio gyda'r system, i roi cymaint o eglurder a chysondeb iddo a chydlyniant fel ein bod ni i gyd yn tynnu i'r un cyfeiriad.

#### **Betsan Powys:**

Mewn gwirionedd, rydych chi newydd ddefnyddio'r gair targedau, ac roeddwn i'n meddwl, alla i ddim credu ein bod wedi cyrraedd pennod tri heb ddefnyddio'r gair targedau.

Ond rwy'n dyfalu, wyddoch chi, i'r pwynt hwnnw o amgylch ymddiriedaeth, rwy'n credu ei bod yn deg dweud bod, wyddoch chi, mae penawdau mor aml yn ymwneud â thargedau ddim yn cael eu cwrdd, ac maen nhw yno mor aml nad ydych chi'n sylwi arnynt mwyach. Mae bron fel petai, Wyddoch chi, fel defnyddwyr gwasanaeth, pobl

peidiwch â disgwyl i dargedau gael eu cyrraedd mwyach ac nid ydynt yn siŵr beth yw'r sancsiynau pan nad ydynt yn cael eu bodloni.

Felly, a yw targedau yn rhan o'r broblem neu ran o'r ateb, o safbwynt yr Archwilydd Cyffredinol?

Ac mae hynny'n dipyn o edrychiad poenus ar eich wyneb. Mae'n rhaid i mi ddweud, gyda'r cwestiwn hwnnw.

#### **Adrian Crompton:**

Wel, rwy'n credu ei fod yn debygol o fod yn ychydig o'r ddau oherwydd, wyddoch chi,

byddai'n ddibwys i mi eistedd yma a dweud, gadewch i ni i gyd feddwl am y tymor hir.

Gadewch i ni i gyd boeni am beth fydd y sefyllfa 5 neu 10 mlynedd yn y dyfodol a gobeithio ei fod yn ymddangos yn hudolus, mewn 5 neu 10 mlynedd, pan rydyn ni i gyd wedi symud ymlaen. Mae hynny'n nonsens. Felly, mae mesurau a cherrig milltir tymor byr a phwyntiau camu yn hollol rhan o'r darlun.

Mae'n dod â ni yn ôl i'r pwynt data hwnnw y buom yn siarad amdano yn gynharach. Fel eich bod chi'n gwybod ble rydych chi. Felly, wyddoch chi a ydych chi ar y trywydd iawn neu beidio. Ac rwy'n gallu deall yn dda pam hefyd mae'n bwysig pan fydd materion o'r flaenoriaeth eithaf llym y peth iawn i'w wneud yw i ddweud, na, mae'n rhaid i ni fynd i'r afael â hyn nawr. Mae'n rhaid i ni fynd i'r afael ag ef ar hyn o bryd.

A nid camu yn ôl o hynny. Wyddoch chi, mae'n rhaid i ni wneud yn siŵr bod popeth sy'n eistedd gyda'i gilydd, yn rhwyll gyda'i gilydd. Ac nid ydym yn anfon signalau gwrthdaro mae hynny'n ein gyrru i weithredu mewn un ffordd yn groes i'r amcanion tymor hwy sydd gennym ni.

**Betsan Powys:**

Ac rwy'n meddwl bod hynny i gyd, yn y diwedd, yn mynd â ni yn ôl at arweinwyr, ble bynnag y byddant.

Felly, beth yw eich neges iddyn nhw? Cyn belled â bod yn rhan o, wyddoch chi, mae gwelliant yn ymwneud â bod yn rhan o'r ateb, cyfle i wneud pethau'n well.

Beth sydd angen iddyn nhw ei wneud?

**Adrian Crompton:**

Wel, mae arweinwyr yn fy maes i, wyddoch chi, yn Arweinwyr Gweithredol yn bennaf, dyna'r grŵp rydw i'n canolbwyntio arno a gweithio gyda mwyaf.

Mae arweinwyr gwleidyddol lleol ac yn genedlaethol yn amlwg yn rhan o'r darlun hefyd. Ond rwy'n credu bod y neges i ni i gyd, fel arweinwyr yn y gwasanaeth cyhoeddus, yr un peth. Wyddoch chi, mae rhai o'r heriau yr ydym wedi'u harchwilio yn anodd iawn. A hyd yn oed yr atebion y gallaf ceisio cynnig yn anodd eu gweithredu.

Ac felly, yr her i arweinwyr, fyddwn i'n dweud, yw i fod yn onest iawn gyda'r cyhoedd am beth yw'r dewisiadau hynny sy'n ein hwynebu, beth yw'r cyfaddawdau, a'r canlyniadau o gymryd un llwybr neu'r llall.

**Betsan Powys:**

Ac yn nyddiau'r cyfryngau cymdeithasol, ymateb ar unwaith, wyddoch chi.  
Etholiadau yn dod o gwmpas yn aml iawn, mae hynny'n anodd iawn, ynte?

Dydyn ni ddim yn ei wneud unrhyw haws, mae'n rhaid i mi ddweud.

**Adrian Crompton:**

Ond, mae'n rhaid i ni geisio, ie. Ac rwy'n gobeithio y bydd y Swyddfa Archwilio yn rhan o sylfaen ein system, gallwn chwarae ein rhan wrth geisio gosod allan rhai o'r dewisiadau a'r opsiynau hynny fel rydyn ni'n eu gweld. Felly, gonestrwydd a dewrder wrth wyntyllu'r negeseuon hynny yn go bwysig.

Y pwynt cyflawni y gwnaethom ei archwilio yn gynharach hefyd yn bwysig iawn, oherwydd bod y dewisiadau hynny yn mynd i fod yn anodd. Ac mae hynny'n golygu ei fod yn mynd i fod yn anodd i ddod â'r cyhoedd efo ni.

Wyddoch chi, does neb eisiau toriadau i'w hysbyty lleol neu eu hysgol leol i gael eu heffeithio'n negyddol, wyddoch chi, ac felly mae mynd â'r cyhoedd gyda ni ar daith sy'n cynnwys y math hynny o ddewisiadau'n benbleth sy'n gofyn i ni gyflwyno rhai o'r pethau sylfaenol am wasanaeth cyhoeddus yn ddibynadwy, mor aml ag y gallwn.

Ac mae trydedd elfen i mi, mewn arweinyddiaeth, sef yr un y gwnaethom gyffwrdd ag ef yn flaenorol, sy'n ymwneud ag uniondeb a gonestrwydd a thryloywder yn ein hymddygiadau arweinyddiaeth.

Wyddoch chi, ailadroddaf, rwy'n cydnabod pa mor anodd yw'r rolau hyn mewn gwasanaeth cyhoeddus. Fodd bynnag, mae gan y cyhoedd hawl i ddisgwyl i ni ddangos yr absoliwt gorau yn y ffordd yr ydym yn ymddwyn ein hunain, yr uniondeb y mae rydym yn dal ein swyddi ac, wyddoch chi, canolbwyntiwch ar yr uchaf lefelau llywodraethu posibl ym mhob rhan o'r gwasanaeth cyhoeddus.

Mae'n rhaid i ni wneud yr holl bethau hynny ar yr un pryd, byddwn i'n awgrymu.

**Betsan Powys:**

A yw hynny'n ymosodiad? Rwy'n golygu, mae'n bwynt rydych chi wedi dewis gwneud ychydig o weithiau. Felly yw hynny, wyddoch chi, ymgais onest at, wyddoch chi, siarad yn syth â'r cyhoedd, dweud wrthynt beth maen nhw'n ei glywed neu pa mor ddrwg yw pethau, gan ddweud wrthynt pan rydych chi'n gwneud y penderfyniad hwn a gwybod na fydd yn boblogaidd.

Ydych chi'n teimlo bod hynny'n cael ei ymosod?

**Adrian Crompton:**

Y gallu i wneud hynny? Mae mor anodd ei wneud. Rwy'n deall hynny yn fawr ac fel y dywedwch yn byd lle cyn gynted ag y byddwch chi'n ei ddweud, wyddoch chi, byddwch chi'n cael eich ymosod arnoch chi'ch hun o onglau eraill, hyd yn oed yn fwy felly.

Dydw i ddim yn tanamcangyfrif hynny o gwbl. Ond wyddoch chi, beth yw'r dewis arall? Wyddoch chi, dydw i ddim yn gweld un.

Felly dyna pam rydyn ni mewn swyddi arweinyddiaeth. Dyna pam mae angen i ni ddweud y gwir fel rydyn ni'n ei weld o'n rolau.

**Betsan Powys:**

Ac un pwynt arall, efallai o gwmpas fe wnaethoch chi sôn am y cymhlethdod o'r systemau y mae'r bobl hyn yn gweithio ynddynt, a byrddau amrywiol ac rydych chi i gydweithio, a byddwn yn creu bwrdd arall i chi a byddwn yn ei greu rhywbeth arall yma

a'r cant o gyrff hyn y mae'n rhaid i chi gadw llygad arno, sut maen nhw'n gwario eu harian.

Mae'n debyg mai'r ateb i drosodd system gymhleth yw ei symleiddio. Felly, mae'n swnio'n ofnadwy o hawdd eto, ond ai dyna ni?

**Adrian Crompton:**

Mae'n, mae gen i ofn, ac, wyddoch chi.

**Betsan Powys:**

Mae angen crys-t gyda 'stop it', pan fydd pobl yn ymwneud â i greu bwrdd arall.

**Adrian Crompton:**

Mae gen i swydd anhygoel ac mae'n heriol ar adegau, ond rwy'n ddiolchgar iawn bod

nid oes rhaid i mi gynnig yr holl atebion. Wyddoch chi, yn aml gallaf bwyntio at y

gwendidau neu bethau sydd angen newid. Felly, rwy'n credu pan wnaethon ni gyffwrdd

ar hyn yn gynharach, pob strwythur a sefydliad a phroses sydd gennym yn y gwasanaeth cyhoeddus yno am ryw reswm da, wyddoch chi, mae'n dod o le da a'r bwriad yw gwneud rhywbeth cadarnhaol.

Rhowch y cyfan at ei gilydd ac mae gennych chi rhywbeth sy'n rhy gymhleth. Felly, yn ffodus, nid yw i mi ddweud pa ran o'r system sydd angen mynd neu pa ran sydd angen ei symleiddio.

**Betsan Powys:**

Ond mae angen i rywun.

**Adrian Crompton:**

Ond mae angen ei symleiddio. Ac nid yw hynny'n golygu bod angen llai o gydweithredu arnom a llai o integreiddio a llai o gyfathrebu.

Os rhywbeth, mae angen mwy arnom, ond mae angen i ni symleiddio'r strwythurau, symleiddio ac egluro y llinellau atebolrwydd sy'n ymwneud â hynny fel y gallwn wneud pethau'n well. O leiaf y peth dylem fod yn ei wneud yw peidio ychwanegu mwy o gymhlethdod i'r system.

Ac, wyddoch chi, wyth mlynedd yn ôl, gwnaeth fy rhagflaenydd mewn math tebyg o fodd, yr union pwynt hwn. Gwelodd ef hynny, fel y gwelaf fi yr un peth yn awr. Os rhywbeth, Mae'r system bellach yn fwy cymhleth nag yr oedd adeg hynny.

**Betsan Powys:**

Wel, addawais i bobl pennod fer, miniog, ond roedd llawer i siarad amdano, onid oedd yno? A llawer i'w nodi, mae'n rhaid i mi ddweud yn yr hyn yr oeddech chi, Adrian Crompton, yn trafod.

Cawn un bennod arall. Bydd yr un hwnnw, rwy'n addo, yn fyr ac yn finiog. Ond ymddengys fod popeth y dyddiau hyn yn 'wynebu ymlaen', y term ofnadwy hwnnw, a bydd y bennod olaf yn gwneud hwnnw hefyd.

Ond diolch am wrando ar bennod tri, ac rwy'n gobeithio bod yna lawer yna

a welsoch chi'n ddiddorol.

Hwyl fawr, a welwn ni chi ym mhennod pedwar.

**Rhian Jones:**

Diolch am wrando ar y bennod hon o bodlediad y Gyfnewidfa.

Peidiwch ag anghofio tanysgrifio i'n sianel i sicrhau na fyddwch yn colli unrhyw benodau yn y dyfodol, ac os oes gennych unrhyw gwestiynau neu sylwadau, byddem wrth ein bodd i glywed gennych.

Am ragor o wybodaeth am unrhyw un o'r pynciau a drafodwyd yn y bennod hon, ewch i'r disgrifiad neu ewch i'n gwefan: [archwilio.cymru](http://archwilio.cymru)